

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Зарубіжний досвід свідчить про широке використання можливостей проектного менеджменту у сфері місцевого самоврядування. Це є своєрідною формою взаємодії між органами муніципального управління та громадським сектором. Така співпраця демонструє високу ефективність, зняття напруги в діяльності органів місцевого самоврядування, що в подальшому із розвитком громадського сектора може стати підґрунтям для оптимізації структури органів місцевого самоврядування в Україні. Проекти, які пропонуються громадськими організаціями та місцевими громадами, стосуються достатньо широкого кола питань місцевого значення, вони являють собою шляхи вирішення конкретних проблем територіальних громад, є результативними та своєчасними. Завдяки реалізації проектів органи місцевого самоврядування делегували деякі повноваження щодо муніципального управління громадським організаціям, оскільки останні мають кращий потенціал щодо визначення шляхів вирішення проблем громад та готові брати на себе відповідальність за запропоновані проекти.

Список використаних джерел:

1. Анотований звіт про виконання науково-дослідної роботи (НДР) за період з 01 квітня 2011 р. по 30 червня 2011 р. з теми: «Технології проектного менеджменту в регіональному управлінні програмами і проектами: розробка та впровадження» / Науковий керівник НДР Т. М. Безверхнюк. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2011р. – 13 с.
2. Всеукраїнський конкурс проектів та програм розвитку місцевого самоврядування як дієвий інструмент підтримки місцевого самоврядування // Місцеве самоврядування та регіональний розвиток. – № 1(5). – січень-березень. – 2014. – С. 53-63.
3. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
4. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова КМУ від 03.11.2010 р. № 996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п>
5. Про затвердження Положення про Всеукраїнський конкурс проектів та програм розвитку місцевого самоврядування: Постанова КМУ від 18.01.2003 р. № 64 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/64-2003-п>
6. Про Всеукраїнський конкурс проектів та програм розвитку місцевого самоврядування: Указ Президента України від 28.10.2002 р. № 952/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/952/2002>
7. Чемерис А. Розроблення та управління проектами у публічній сфері: європейський вимір для України: Практичний посібник / А. Чемерис; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – К. : ТОВ «Софія-А», 2012. – 80 с.

* Кшиштоф Лонтка – Директор Управління неінвестиційних проектів Адміністрації міста Люблін, Республіка Польща.

* Козлова Людмила Василівна – кандидат наук з державного управління, докторант Інституту проблем державного управління та місцевого самоврядування Національної академії державного управління при Президентіві України.

УДК: [351.84 +304] (477)

Віталій Скуратівський *
Тетяна Попова *

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ НА ПРОЦЕС СОЦІАЛЬНОГО ЗАЛУЧЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Проаналізовано вплив чинників соціальної сфери життєдіяльності суспільства на соціальне залучення. Розглянуто проблеми та суперечності державного регулювання соціальної сфери, що перешкоджають всебічному соціальному залученню людей до суспільного життя. Визначено основні завдання державного регулювання щодо розвитку соціальної сфери як чинника стабільного соціального розвитку та умови динамізації процесу соціального залучення.

Ключові слова: державне регулювання, соціальне залучення, соціальне відторгнення, соціальна сфера, соціальні відносини, соціальний розвиток, суспільство.

Скуратовский В. А., Попова Т. Л. Влияние социальной сферы на процесс социального вовлечения: проблемы государственного регулирования.

Проанализировано влияние факторов социальной сферы жизнедеятельности общества на социальное вовлечение. Рассмотрены проблемы и противоречия государственного регулирования социальной сферы, препятствующие всестороннему социальному вовлечению людей в жизнь общества. Определены основные задачи государственного регулирования по развитию социальной сферы как фактора стабильного социального развития и условия динамизации процесса социального вовлечения.

Ключевые слова: государственное регулирование, социальное вовлечение, социальное отторжение, социальная сфера, социальные отношения, социальное развитие, общество.

Skurativsky V.A., Popova T. L. The influence of social sphere on the process of social involvement: the problems of state regulation.

The influence of the society social sphere vital activity factors on the social involvement is analyzed. The state regulation of social sphere problems and contradictions preventing people's comprehensive involvement to the social life are considered. The main tasks of state regulation of social sphere development as a factor of stable social development are determined and the conditions of social involvement process dynamization are defined.

Keywords: government regulation, social involvement, social exclusion, social sphere, social relations, social development, society.

Вагомий вплив на соціальне залучення населення справляє соціальна сфера життєдіяльності суспільства, основою якої є соціальні відносини. Складові соціальної сфери – соціально-класові, соціально-грудові, сімейно-шлюбні, територіально-поселенські відносини, а також складові соціальної сфери, спрямовані на забезпечення соціальної безпеки – система оплати праці, система охорони здоров'я, соціальний захист, соціальна допомога тощо – здатні значною мірою детермінувати процеси соціального розвитку [1, с. 45], а головне, процес формування відповідних умов для реалізації соціальних прав людей, що є плацдармом для соціального залучення кожної людини у суспільне буття. Соціальна сфера, і, насамперед, соціальні відносини, соціальна культура, втілення її цінностей у суспільне буття суттєво впливають на прогрес в усіх інших сферах життєдіяльності суспільства, а також на реалізацію соціально-економічного і духовного потенціалу людини, її соціального статусу, що є передумовою для всебічного соціального залучення людини до суспільного життя.

Проте соціально-економічні трансформації, що відбуваються з часу утвердження незалежності України, супроводжуються негативними наслідками в усіх сферах суспільного життя, які відобразилися на всій системі соціальних відносин. Сьогодні процес формування соціальних відносин є надто суперечливим, розвиток соціальної сфери дуже нестабільний, відбуваються численні порушення законодавства щодо захисту соціальних прав громадян. Низька ефективність соціально-економічних реформувань, непрозорий процес роздержавлення й приватизації та несистемність і непослідовність законодавства соціальної спрямованості призвели до надмірної диференціації у доходах й зубожіння значної частини населення, знецінення людського капіталу, поглиблення соціальної нерівності й несправедливості в українському суспільстві, що зумовило розвиток найгірших форм соціального відторгнення. Це звужує свободу вибору людини, порушує її соціальні права та супроводжується зниженням соціально-економічної активності, яка є неодмінною умовою соціального залучення людини до суспільного життя.

Різні аспекти проблеми соціального залучення знайшли відображення у працях таких зарубіжних вчених як Р. Аткинсон, Р. Діменштейн, Г. Ендрюайт, Р. Левітас, Р. Ленуар, Е. Марлье, С. Паугам, Х. Сільвер, Л. Уілсон та ін. Сьогодні дана проблема привертає увагу і вітчизняних вчених. Серед них: С. Бабенко, О. Балакірева, В. Дмитрук, Р. Жиленко, В. Звонар, Н. Ільченко, Ю. Левенець,

Е. Лібанова, О. Макарова, О. Рєвнівцева, Ю. Савельєв, В. Хмелько та ін. Проте й досі лишаються поза увагою питання, пов'язані з впливом певних чинників суспільної системи на процес соціального залучення, зокрема соціальних чинників, що зумовлює необхідність дослідження зазначеної проблеми.

Метою статті є аналіз впливу соціальної сфери життєдіяльності суспільства на соціальне залучення та визначення основних завдань державного регулювання щодо розвитку соціальної сфери, які сприятимуть процесу соціального залучення в українському суспільстві.

Вплив соціальної сфери і, насамперед, соціальних відносин на повноцінну участь людей у суспільному житті здійснюється, передусім, за допомогою соціальної спрямованості діяльності держави, забезпечення соціальних прав і свобод громадян, створення умов для реалізації соціального потенціалу людини. Водночас соціальне залучення, як головна складова стабільного соціального розвитку, його регулятивний потенціал є фундаментом для упорядкування та розвитку соціальних відносин, адже ґрунтується на правах людини та спрямоване на створення умов для задоволення людьми своїх соціальних цінностей, які складають змістовну сутність зазначених відносин. Природа соціального залучення виходить із того, що найвищою цінністю сучасного суспільного прогресу є людина, її права та свободи, що формують умови людського розвитку, зокрема ті, які вона має реалізувати у процесі включення її в соціальні відносини. Тому базисом соціального залучення виступає ідея соціально-правової держави, адже лише в соціальній, правовій державі людина визнається вищою цінністю, а забезпечення її прав – пріоритетною функцією держави.

Саме соціальна держава, становлення якої можливе в органічній єдності з формуванням правової держави, є гарантом реалізації соціально-економічних прав і свобод людини, її соціального потенціалу та статусу, можливості безперешкодної взаємодії соціальних груп й інших елементів соціальної структури та здатна встановити соціальну справедливість у суспільстві, що є ключовим принципом соціального залучення [1, с. 46].

Соціальна держава, втручаючись у соціальні відносини, за допомогою механізму соціального залучення забезпечує виконання соціальних прав. Культурне різноманіття суспільства, яке сьогодні посилюється, змушує соціальні інститути виробляти нові практики соціального залучення щодо людей, які знаходяться в групі ризику соціального відторгнення, зокрема, вимушених переселенців, мігрантів, людей з обмеженими можливостями здоров'я, представників різних дохідних і вікових груп. Іншими словами, «принцип соціального включення заміщає солідарність, яка ґрунтується на приналежності індивідуума до однієї і тільки однієї групи» [2, с. 176].

В Основному Законі України задекларовано, що наша держава є соціальною, правовою державою (ст. 1 Конституції України), політика якої направлена на створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток людини, та гарантування соціальної безпеки на засадах соціальної справедливості. Проте на практиці спостерігаються значні протиріччя між задекларованими у Конституції положеннями та їх реалізацією. Багато із задекларованих соціально-економічних прав і свобод порушуються.

Законодавство України декларує державні гарантії кожному громадянину на гідний рівень життя і протидіє різним формам нерівності, однак в реальності ці гарантії далеко не завжди виконуються, внаслідок чого спостерігаються різні види та форми позбавлень, нерівності та соціального відторгнення [3, с. 345]. Українські реалії свідчать про неспроможність законодавчих і виконавчих органів влади й управління привести проголошені права громадян у відповідність до реальних можливостей країни.

Реформи в основному орієнтовані на впровадження ринкової економіки без належної уваги до поглиблення соціальних ризиків. Соціально-структурні перетворення характеризуються поглибленням соціальної поляризації за всіма показниками (політичними, економічними, соціальними).

Різке скорочення соціальних зобов'язань сучасної української держави породило нові аспекти соціальної нерівності, що проявляється у надмірній диференціації суспільства на багатих та бідних, посиленні маргіналізації, «розмиванні» середнього класу. У сучасній соціальній структурі українського суспільства переважають малозабезпечені верстви населення, основна частина яких живе поза офіційною межею бідності.

Зокрема, через конфлікт на сході України в Україні з'явилася нова категорія найбідніших в країні людей – переселенців. Як зазначила відомий науковець, директор Інституту демографії та соціальних досліджень Елла Лібанова, до ситуації на сході України динаміка бідності співпадала з динамікою основних параметрів розвитку економіки України. **2014** рік це зламав і ми отримали абсолютно нову категорію бідних людей в Україні, які в один момент були позбавлені абсолютно всього – вони втратили житло, роботу, доходи. Тепер перша й основна проблема бідності в Україні – це проблема переселенців [4].

Зазначене не дає змоги досягти узгодженості соціально-економічних інтересів різних груп населення та створює проблему зростання соціального розшарування між малозабезпеченими і заможними верствами населення, що несе загрозу соціальних потрясінь і ризиків, які збільшують небезпеку поширення критичного соціального відторгнення в українському суспільстві.

Погоджуємося з Е. Лібановою в тому, що надмірна, економічно необґрунтована диференціація населення за доходами, за доступом до базових соціальних послуг спричиняє не просто соціальне незадоволення, а провокує руйнацію моральних цінностей, корупцію та криміналізацію суспільства, стає на заваді розвитку економіки й демократизації. Значні маси населення виявляються відторгнутими від суспільного життя, від можливостей реалізації своїх прав [5, с. 13-14].

На тлі сьогоденних подій, в умовах «гібридної війни» Росії проти нашої держави, відбулося поглиблення соціальних проблем суспільства, які посилили і без того стрімкий процес зубожіння населення через зростання безробіття, низький рівень оплати праці та пенсійного забезпечення, внутрішню міграцію (проблема вимушених переселенців) тощо.

Зокрема, розкол українського суспільства та надлишкова соціальна поляризація призвели до формування чіткої біполярної структури розподілу за майновим статком і спровокували процес «розмивання» нечисленного середнього класу [6, с. 91], який є чинником соціально-політичної та економічної стабільності суспільства, а, отже, й основою для соціального залучення.

Таким чином, в умовах побудови соціально-правової держави спостерігається недостатнє стратегічне осмислення ролі та функцій соціальної політики в Україні [7, с. 101]. Проблема визначення, формування та використання стратегічних цілей соціальної політики, інноваційних можливостей людського капіталу ще не стала пріоритетною серед політиків та можновладців в Україні. Тому відбувається подальше загострення проблем і суперечностей у соціальній сфері, які складаються в порочне коло і закріплюють соціальне відторгнення людей в Україні.

За таких обставин головним завданням держави має стати створення умов для формування та динамічного розвитку потужного середнього класу, для соціальної безпеки людини, для найповнішої реалізації соціального потенціалу людини й суспільства, для реалізації людиною своїх соціальних прав й мотивації самостійно дбати про свій добробут та усвідомлення людиною своєї відповідальності не тільки за свою власну долю, а й за долю країни.

Необхідним постає формування і реалізація соціальної політики, головним інструментом якої має стати соціальне залучення, тобто втілення соціальної політики, спрямованої на розв'язання проблем кожної людини та зміну стратегії державного патронату на стратегію економічного стимулювання.

Пріоритетними завданнями соціальної політики України та важливим кроком на шляху до соціального залучення має стати викорінення бідності, відновлення активної позитивної динаміки доходів громадян, зниження економічної нерівності й поляризації у суспільстві.

Як наголошує Е. Лібанова, саме з бідністю зазвичай пов'язане соціальне відторгнення, а це, у свою чергу, призводить до втрати громадянських прав [8, с. 9]. Бідні не можуть отримати якісну освіту та медичну допомогу і часто не отримують найнеобхідніших послуг, вони не спроможні накопичувати і зберігати людський капітал, що має деформуючий вплив на всю систему соціально-економічних відносин, стимулює формування соціальної напруженості та соціальної нестабільності в суспільстві, визначає кризові процеси в українському суспільстві, обмежуючи можливості людського розвитку, як основного фактору соціального залучення.

Внаслідок економічно-політичної кризи та військового конфлікту на Сході України **2014** р. значна частина населення стала біднішою, ніж була, через інфляцію, втрату роботи, зниження доходів, втрату майна тощо. За I півріччя **2014** р. рівень бідності за відносним критерієм становив

23,9 % [9], проте вже у 2015 р. очікується зростання показника бідності до 32 % [10, с. 19]. Але за статистикою ООН, сьогодні за межею бідності в Україні перебувають 80-90 % людей. За стандартами ООН, якщо людина витрачає на проживання менш як 5 дол. на день, а на місяць менш як 150 дол., то це вважається, що вона живе за межею бідності [11]. Цілком погоджуємося зі статистикою ООН, адже в Україні прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць з 01.01.2015 р. встановлено на рівні 1176 грн. [12], що за курсом НБУ складає приблизно 54 дол. Хоча вже в цінах квітня 2015 р. фактичний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб становив 2317 грн. [13, с. 334]. Внаслідок занижених державних соціальних стандартів частка бідного населення за національним критерієм стрімко зростає.

Крім того, в умовах сучасних викликів, система соціальної підтримки вразливих верств населення опинилася на межі спроможності до функціонування. Влада прагне надати допомогу надто широкому колу своїх громадян, що далеко виходить за межі фінансових можливостей держави, а безпосередні соціальні виплати є дуже низькими і не запобігають бідності [8, с. 12]. Головною вадою соціальної підтримки вразливих верств населення залишається безадресність, що порушує принцип справедливості. Суперечності соціального забезпечення виявляються й у високій регіональній диференціації в доходах і рівні життя населення, нездатності виплачувати заплановані зарплати та соціальні допомоги, і, як наслідок, відбувається консервація бідності в суспільстві.

В Україні бідність стосується цілих прошарків і груп населення. Але найгострішою сьогодні є проблема поширення бідності серед працюючого населення. Сьогодні рівень бідності серед сімей, де всі дорослі працюють, становить понад 20 % [14, с. 30], і цей рівень не набагато відрізняється від загального рівня бідності в Україні. Більшість працюючих українців не здатні забезпечити собі і членам своєї сім'ї гідні умови життя та обмежені у доступі до багатьох соціальних благ, без чого неможливий соціальний і суспільний розвиток загалом. Низький рівень оплати праці не сприяє економічній активності і тому в країні спостерігається значне поширення соціального утриманства, і, як наслідок, низька активність нужденних щодо вирішення проблем власними силами, що є джерелом поширення та закріплення соціального відторгнення в українському суспільстві. Крім того, з низької заробітної плати сплачуються незначні внески на пенсійне страхування, які визначають в майбутньому низький рівень пенсій, що зумовлює монетарне відторгнення пенсіонерів, обмежуючи їх у доступі до основних життєвих потреб.

За офіційними даними, тільки з початку 2015 року реальна зарплата в країні скоротилася на 22,5 %, а у січні 2015 р. порівняно з січнем 2014 р. – на 15,0 %. [15]. Негативний ефект від зниження реальної заробітної плати було підсилено замороженням розміру мінімальної зарплати на рівні 01.12.2013 р. – 1218 грн., що обумовило зростання до 28 % частки працівників, чия заробітна плата є нижчою за фактичний прожитковий мінімум [13, с. 331].

Негативно відбиваються на рівні життя працюючих людей й масові порушення права на своєчасне одержання заробітної плати та постійні значні заборгованості з виплати заробітної плати. Заборгованість знижує грошову частку сукупних доходів працюючої особи, що збільшує чисельність бідних серед працюючого населення. В цілому по Україні у 2014 р. в порівнянні з 2013 р. заборгованість з виплати заробітної плати зростає на 248,2 % та склала 2,4 млрд. грн. [16]. У 2014 році в окремих галузях регіональної економіки заборгованість з виплати заробітної плати взагалі виникла вперше [13, с. 196]. Значною та невинуватою є диференціація в оплаті праці в регіональному вимірі (у 3 рази) та за видами економічної діяльності (майже у 4 рази) [7, с. 90], що порушує соціальну справедливість, забезпечення якої виступає ключовим принципом соціального залучення.

Також актуальною соціальною проблемою українського суспільства залишається нерівність у доходах громадян, яка визначає нерівність у видатках та споживанні й провокує соціальне відторгнення. Відбувається концентрація основної частини населення в групі з низькими доходами і все більший розрив між багатими і бідними прошарками населення.

В Україні виділяється група олігархів, до якої входить 8–10 % населення, а решта населення – бідні і дуже бідні. За об'єктивними показниками частка середнього класу в українському суспільстві становить менше десятої частини [7, с. 102].

Президент України у позачерговому посланні до Верховної Ради України в 2014 році зазначив, що протягом усього періоду незалежності так і не були створені умови для становлення й розвитку середнього класу. Споживання майже п'ятої частини населення є нижчим за прожитковий мінімум, тоді як капітал 35 осіб перевищує 35,8 % ВВП країни. Відсутній дієвий механізм вторинного перерозподілу доходів, за якого великі обсяги доходів надбагатих осіб спрямовувалися б на зменшення нерівності в країні через підтримку малозабезпечених [6, с. 91-92].

Крім зазначених чинників у соціальній сфері, що негативно впливають на соціальний розвиток суспільства, формування соціальної безпеки, дотримання соціальних прав людини як умови соціального залучення, існують проблеми правового регулювання соціальної сфери. Низка важливих складових процесів соціального розвитку залишається поза межами правового регулювання.

Такий стан вимагає кардинальної зміни соціальної ролі та функцій держави, а також форм участі органів державної влади в розробці та здійсненні активної соціальної політики. Світовий досвід доводить, що саме завдяки активній соціальній політиці можливе подолання соціального відторгнення в суспільстві.

Висновки з дослідження. Таким чином, нині соціальна сфера життя суспільства характеризується низкою проблем та суперечностей, які закріплюють бідність та поглиблюють нерівність в українському суспільстві, що виступає значним бар'єром на шляху до соціального залучення.

Зазначене зумовлює необхідність вироблення та реалізації державної політики у соціальній сфері, спрямованої передусім на формування соціальної безпеки та неухильне дотримання соціальних прав як умови соціального залучення і посилення зворотного впливу цінностей останнього на соціальний прогрес українського суспільства. Реалізації цього завдання, на нашу думку, сприятиме виконання таких основних завдань щодо розвитку соціальної сфери:

- фактичне втілення стратегії людського розвитку, що передбачатиме інтеграцію всіх складових соціальної політики за активної участі всіх членів суспільства. Тобто забезпечення таких умов, за яких усі люди могли б брати участь у житті суспільства як рівноправні його члени, що роблять свій внесок у його розвиток, та яких поважають;
- зміцнення конституційно-правового механізму регулювання соціальних відносин, спрямованого на формування в суспільстві соціальної безпеки, реалізацію соціальних прав громадян;
- створення системи нормативно-правового гарантування суспільством, державою певного рівня (розробленого на основі соціальних стандартів) задоволення соціальних потреб щодо основних складових соціальної сфери;
- удосконалення нормативно-правової бази щодо формування в суспільстві соціальної безпеки, спрямованої на підвищення добробуту населення, зростання його реальних доходів;
- реформування політики зайнятості, головною метою якої має стати стимулювання економічної активності населення. Передусім необхідно спрямувати зусилля на забезпечення зайнятості населення, оскільки зайнятість як дає джерело доходу, так і сприяє соціалізації особистості;
- реформування системи соціальної допомоги, посилення її адресності шляхом модернізації механізму визначення нужденності та права претендентів на соціальну підтримку;
- реформування системи соціального страхування, що передбачає законодавче закріплення стабільної системи управління соціальним страхуванням. Зокрема на даному етапі процес реформування має стосуватися функціонального упорядкування новоствореного Фонду соціального страхування України [13, с. 343];
- забезпечення успішного проведення пенсійної реформи;
- формування нових сучасних форм взаємодії влади та суспільства, орієнтованих на створення умов для розвитку, а не виключно на пасивну підтримку;
- створення умов для розвитку соціальних відносин як неодмінної умови стабілізації процесів соціального розвитку в Україні;

- забезпечення нормативно-правових засад для реалізації завдань, визначених Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020».

Список використаних джерел:

1. Управління соціальним і гуманітарним розвитком: навч. посіб. / [авт. кол. В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, Е. М. Лібанова та ін.]; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського: у 2 ч. – К. : НАДУ, 2009. – Ч. 1. – 456 с.
2. Сизова И. Л. Социальное государство в современном обществе и динамика российской композиции социальной политики / И. Л. Сизова // Личность. Культура. Общество. – 2006. – Вып. 3 (31). – С. 172–193.
3. Людський розвиток в Україні: історичний вимір трансформації державної соціальної політики: (колективна монографія) / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2014. – 380 с.
4. У 2014 році в Україні з'явилася нова категорія найбідніших людей [Електронний ресурс] // Ділова Україна // Офіційний сайт. – Режим доступу : http://project.ukrinform.ua/news/in_2014_in_ukraine_there_is_a_new_category_of_poor_people_73186/. – Заголовок з екрану.
5. Лібанова Е. М. Соціальні проблеми модернізації української економіки / Лібанова Е. М. // Демографія та соціальна економіка. – 2012. – № 1 (17). – С. 5–22.
6. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». – К. : НІСД, 2014. – 148 с.
7. Реформування соціальної політики в Україні: проблеми та перспективи: навч.-наук. вид. / авт. кол. : В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, П. К. Ситник та ін.; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського – К. ; Львів : НАДУ, 2012. – 368 с.
8. Лібанова Е. М. Гуманізм, суспільна інтеграція та соціальний розвиток / Е. М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2010. – № 2 (14). – С. 3–15.
9. Соціальний звіт за 2014 рік [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. – Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=160211
10. Цілі розвитку тисячоліття. Україна: 2000–2015 : нац. доп. – К. : Ін-т демографії та соц.-х досліджень ім. М. В. Птухи НАН України; Мінекономрозвитку України. – 2015. – 73 с.
11. За межею бідності в Україні живе понад 80 % населення [Електронний ресурс] // Інформаційне агентство УНІАН. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/society/1067370-zamejeyu-bidnosti-v-ukrajini-jive-ponad-80-naselennya-deputat.html>. – Заголовок з екрану.
12. Про Державний бюджет України на 2015 рік: Закон України від 28.12.2014 р. № 80-VIII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80-19>
13. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К. : НІСД, 2015. – 684 с.
14. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні: Монографія / О. В. Макарова; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 244 с.
15. Державна служба статистики [Електронний ресурс] // Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
16. Про соціально-економічне становище України за 2014 рік [Електронний ресурс] // Державна служба статистики: доповідь від 23.01.2015 р. № 15.3–31/13–15. – Режим доступу: <http://ukrexport.gov.ua/i/imgupload/file/dop122014.pdf>

* Скуратівський Віталій Андрійович – доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціальної і гуманітарної політики Національної академії державного управління при Президентові України.

* Попова Тетяна Леонідівна – аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики Національної академії державного управління при Президентові України.